

nálunk. 1945 után azonban az új hadsereg korábbi magyar és német sisakokat látott el új bélésekkel és ezek egészen 1957-ig rendszerben voltak. A 231. oldalon egy ilyen átalakított német sisakról látunk fényképet. 1950-től ezek aránya visszavonul amikor a Magyar Néphadseregben megjelennek a M40 szovjet sisak alapján gyártott, elvélve máig használatban lévő, új rohamsisakok. A napjainkig eljutó fejezet szól az újabb magyar sisakokról is, amelyek az 1970-es években jelentek meg. Ez a rohamsisak továbbra is a szovjet sisakot vette alapul, azonban jóval igényesebb béléssel rendelkezik.

Végül kitekintést kapunk a fehér rendész-, valamint a fehér forgalomszabályozó műanyag sisakokról is. Első ránézésre talán kicsit elnagyoltnak tűnik az 1945 utáni korszak magyar anyagának tárgyalása, azonban a szerző szíves közlése nyomán tudomásomra jutott, hogy a kézirat leadásának idején, az 1970-es évek végén, ennek a periódusnak forrásait nem állt módjában megtekinteni. Ez az izgalmas időszak remélhetőleg egy újabb kutatás tárgyát képezheti majd.

Ujházy László

JULIER FERENC

MAGYAR HADVEZÉREK

A függelékot írta Vargyai Gyula

(AQUA Kiadó, Budapest, 1992. 488 o.)

A manapság csak dehonesztáló jelzőkkel emlegetett pártállam bomlásának sok, utólag látványosnak tűnő jele volt az 1970-es évek végétől. A kevésbé látványos jelek közé tartozott a reprint kiadványok megjelenése a könyvpiacra. Bizonyára sokak emlékezetében megmaradt a Hítel 1979-es reprint kiadása, vagy Móricz Zsigmond Magvetőjéé, amelyben az olvasó még egy, az 1960–80-as évekbeli kiadásokból gondosan kicenzúrázott Babits-verset is találhatott.

A politikai levegő szabadabbá válásával párhuzamosan egyre sokasodtak e hasonló kiadások, s az értékes művek mellett egyre inkább megjelentek a meglehetősen kétes színvonalat képviselő munkák is. A piaci törvények megsűfülésével még az is megesett, hogy a hasonló kiadás ára jelentősen meghaladta az eredetiét; kiadás a díszkiadásban közzétett, s ezért éppen a szakma számára nehezen elérhető szakönyvek megjelentetéséről már ne is beszéljünk.

Mind a szakmai, mind a „csupán” érdeklődő közönség számára hasznos viszont az a munka, amelyet az AQUA Kiadó jelentetett meg hasonló kiadásában. Julier Ferencnek, a Tanácsköztársaság utolsó vezérkari főnökének munkája hűsz magyar hadvezér portréját nyújtja, Bulcsútól Damjanich Jánosig. Huszonegyediként Vargyai Gyula utószavában Julier Ferencről kapunk arc-

képvázlatot. Arról a Julier Ferencről, akiről még jelen sorok írója is azt tanulta, hogy ő árulta el a magyar Vörös Hadsereg utolsó offenzívájának tervét, s a Magyar Tanácsköztársaságot – többek között – emiatt verheték le a külső és belső reakció erői...

Vargyai Gyula utószavában viszonylag részletesen foglalkozik ezzel – a magyar történelemben nem első és nem utolsó – áruházi váddal, s megállapítja, hogy azt a történelmi kutatások nem igazolták. Az egyetlen forrás ugyanis Julier 1927-ben folytatásokban közzétett emlékirata, amelyben igyekszik kimagyarázni 1919-es szerepét. Valami olyasmi történt tehát ezúttal is, mint Görgei esetében. Hiszen nem egy olyan történész akadt még a közelmúltban is, aki Görgei 1852-es emlékiratai alapján próbálta meg rekonstruálni a tábornok 1848–49. évi politikai nézeteit...

Vargyai Gyula értékelése szerint Julier Ferenc jó katonai szakíró és jó hadtörténész volt. Néhány esetben a kor hadtudományi színvonalát meghaladó munkákkal jelentkezett, Limanowa-könyve pedig ma is megbízható adattár.

A „Magyar hadvezérek” olvasásánál kellemes csalódások sora éri az olvasót. Bár a szerző hivatásos katonaként kezdett a hadtörténelem írásához, e munkáját egyáltalán nem jellemzik az

ilyen jellegű modorosságok. A két világháború közötti hadtörténeti irodalom termékeinek többségét olvashatatlanra teszi az a tény, hogy a szerzők csupán a katonai bikkfanyelvet sajátították el, magát „a” magyar nyelvet nem. Ezért műveik tele vannak germanizmusokkal, alany-állítmány egyeztetési hiányosságokkal, szenvedő szerkezetekkel stb. Julier munkája ezzel szemben olvasmányos, izgalmas, szakszerű, de nem tudálos; pontos, de nem terjengős. Bár némileg e kötetet is átlengi a kor szelleme, s minden fejezetben megkapjuk a Trianonra vetíthető tanulságot; ezek a – sokszor mulatságos – kitételek inkább az elmúlt negyven év kötelező „vörös farkaira” emlékeztethetik az olvasót. (Bár – egy képzavarral élve – manapság mintha a „féhér farkak” reneszánszát élnénk). Egyetlen példát idézünk csupán. A szerző nem igazán tudott mit kezdeni Mátyás király cseh háborúival, mondván, hogy a magyar történetírás szerint „ez a háború könnyen elkerülhető lett volna, a nemzet érdekei nem is kívánták meg, sőt, hátrányos volt, mert elvonta a nemzet erejét a török elől”. Majd így folytatja: „Ma, Trianon után bizonyos fokig mégis megérthető Mátyás királynak cseh politikája. Kapzsi cseh szomszédunknak most, a XX. század elején sikerült hazánk területéből hatalmas darabot leszakítani, nem a fegyver, hanem hamis történelmi okok jogán. Mátyás uralkodásának kezdetén még bitorolták is a hatalmat a Felvidék fölött. Ez is mutatja azt, hogy a Tótföldre való törekvésük már sok évszázadra nyúlik vissza. Mátyás király lángesze talán ösztönösen megérezte, hogy a cseh veszélyt gyökerében kell kiirtani, ami a legegyszerűbben akkor történik meg, ha a cseh területet valamilyen formában Magyarországhoz csatolja”. Julier levelezése beláthatatlan perspektívákat nyithat a múlt kutatásában, hiszen csupán azt a viszonyítási pontot kell megtalálnunk amelyből visszamenőleg kívánjuk megmagyarázni a múlt történetét.

Julier könyvéből úgy tűnik, hogy a hadvezéri tehetséget állandónak tekinti; olyan természetadta, az illetővel született képességnek, vagy adottságnak, amely ugyan minden korban másként jelenik meg, de főbb vonásai minden korban állandók. Julier azonban nemcsak az általa bemutatott hadvezéreket, hanem „a” magyart is katonai östehetségnek tartja (22. o.). Ez persze olyan tehetség, amely el is sorvadhat, mint pl. az osztrák uralom időszakában történt (13. o.). Az már csupán a könyv belső ellentmondásainak egyike, hogy a Julier által bemutatott hűsz hadvezérből tizenegy éppen az osztrák uralom időszakában működött, vagy a cs. kir. hadseregben szerezte katonai képzettségét.

Julier-nek persze egy szempontból igaza van. Szövegeiből ugyanis úgy tűnik, hogy a hadvezéri tehetség állandó elemének a cél és eszközök

egyeztetése képességét tartja. S ebből a szempontból kétségkívül egyformán jó hadvezér Bulcsú és Szent László, a két Zrínyi Miklós és Görgei, Bottyán és Pálffy.

De kiket is tartott jó hadvezérnek Julier? Előszörként a honfoglaláskori magyar hadművészetet, tehát „a” magyart mutatja be. Idézi Ludendorff megállapítását („A magyarok egy erőteljes uralkodó nép” [Herrenvolk]), s megállapítja, hogy „nemzetünk a világháború előtt elfoglalt hatalmi pozícióját csak abban az esetben nem szerezhetné vissza, ha az örök béke rémes fantomja valósággá és a katonai érény feleslegessé válnék, vagy pedig, ha a magyar a világháború alatt bemutatott katonai fellobbanása után a katonai züllés lejtőjére került volna. Nincs semmi okunk az utóbbi eset feltételezésére”. Külön alfejezetek mutatják be a magyar lovat, mint harci eszközt; a magyarság katonai érényeit és a magyar hadművészetet. A 2. fejezet Bulcsúval és a kalandozó hadjáratok történetével foglalkozik. Az Árpád-házi királyok közül egyedül Szent Lászlót tartja érdemesnek a magyar hadvezérek közti bemutatásra; mindez már csak azért is érdekes, mert három évszázad alatt akadt még egy-két szerencsésen hadakozó magyar király. Kimaradtak az Anjou-uralkodók is. Az okokat csak találgatni tudjuk. Valószínűleg a források szegénysége, esetleg a józan szakmai önkorlátozás fogta le Julier kezét. A 4. fejezet Hunyadi János működését tárgyalja, aki „jeles volt, mint hadügyminiszter, tábornok és tengernagy”, s „egyszemélyben volt vezér és vezérkari főnök”. Őt Mátyás követi a sorban; az ő hadvezéri portréja a leghosszabb, majdnem a kötet egyötödét teszi ki. Julier itt szakított a kronologikus tárgyalásmóddal, a hadszínterek szerint (török, cseh, osztrák háborúk) vizsgálta Mátyás hadvezéri működését. Bár az erkölcsi és politikai szempontok itt is, mint a legtöbb portréban, állandóan keverednek, ez az életrajzi esszé mégis igen jó szerkesztőkészségről árulkodik. Julier itt megkísérelte felvázolni a háborúk politikai hátterét, s bár mind Mátyás török, mind cseh politikájával kapcsolatban ma már túlhaladottnak tekinthető nézeteket fogalmazott meg, mégis, itt sikerült leginkább érvényesítenie szemléletében a clausewitzi tételt, ti. hogy a háború a politika folytatása más, erőszakos eszközökkel. Az életrajz utolsó lapjain rövid jellemzést ad Mátyás alvezéreiről: kivételt csupán Kinizsi Pál képez. akiről önálló fejezetben szól. Kinizsi (nem egyetlenként a kötetben) „egyik legtipikusabb képviselője az ösztönös magyar vezéri tudásnak”.

A XVI–XVII. század állandósult háborús időszakából négy személy kapott önálló portrét. Zrínyi Miklós, a szigetvári hős, aki „felemelte szavát a defaitizmus ellen”. A portréból persze hiányoznak a kevésbé előnyös vonások: Zrínyi magánháborúi, vagy Katzianer meggyilkolásában

játszott szerepe. S ma már a történetírás kicsit kritikusabban szemléli Szigetvár védelmét is; nem tekinti olyan várvédelmi remekműnek, mint Julier. A manapság ritkábban emlegetett hadvezérek egyikének, Pálffy Miklósnak, Győr egyik visszavívójának állít emléket a következő portré, amely egyben rövid összefoglalást ad a tizenöt éves háború első évtizedéről is. Lángeszű külpolitikusként és hadvezérként jellemzi Julier a következő portré tulajdonosát, Bethlen Gábor fejedelmet is, s idézi vele kapcsolatban Moltke megállapítását: „Huzamosabb időn át a szerencse csak a tehetség kísérője”. A törökellenes harcok hősei közül a költő és hadvezér Zrínyi Miklós tevékenységét tárgyalja még külön fejezet. Julier mind itt, mind a másik Zrínyi és Pálffy portréjánál a függetlenségi-kurucos történetírás szemlélete alapján vizsgálta a korszak történetét; hangvétele azonban ez utóbbi portrénál a leganakronisztikusabb. Azt viszont mindenképpen enyhe túlzásnak érezzük, hogy Julier szerint „a magyarság hadvezéri triumvirátusának Hunyadi János és Görgey Arthur mellett Zrínyi Miklós a harmadik egyenrangú tagja”.

A következő, 11. fejezet a „Rákóczi Ferenc korszaka” címet viseli, s benne négy személyiség, Rákóczi, Bercsényi, Bottyán és Károlyi hadvezéri portréját kapja az olvasó. Rákóczi hadvezéri képességeit óvatos bírálatban részesíti a szerző; a – véleményünk szerint – túlzott megértéssel kezelt Bercsényiről viszont a legtöbb jó, amit el tud mondani az, hogy „voltak határozottan jó ötletei, voltak hadi sikerei is”, s emellett hűséges volt Rákóczihoz. Jobban sikerült a Bottyán-portré, bár az természetesen enyhe túlzás, hogy a Rákóczi-szabadságharc más fordulatot vehetett volna, „ha kezdettől fogva ez a hős állt volna a magyar hadak élén!”. Károlyi Sándort Julier „nyers katonai tehetségként” jellemzi. Elentétben a XVI–XVII. századi fejezetekkel, Julier a Rákóczi-szabadságharc tárgyalásánál – pl. Károlyi árulásának kérdésében – határozottan szakított a kurucos szemlélettel; noha olyan túlzások még itt is kicsúsznak a tolla alól, mint hogy a Bécs környéki kuruc portyák „arra a tudatra ébresztették a Habsburgokat, hogy a világnak ezt a legelső katonai-nemzetét sehogy sem lehet kiirtani, jobb lesz tehát vele megkülönböztetni”.

A XVIII. század hadvezérei közül Nádasdy Ferenc, a kolini hős, a Berlint megsarcoló Hadik András és a századvégi-századeleji francia háborúkban kitűnően szereplő Kray Pál portréját olvashatjuk. Julier szerint Nádasdy „olyan vezér volt, mint amilyen a jó sors a magyart minden száz esztendőben csak egyszer ajándékozta meg”, aki egyszerűen volt a portyázó háború

utólérhetetlen művésze, csatadöntő lovastömegek bámulatos vezére, eszményi elővédparancsnok és várostromló – és foglaló hadvezér. Ideálja annak a magyar vezérnek, „ki megtestesíti magában azokat a tündöklő katonai erényeket, melyek a magyar harcost a világ egyik legelső katonájává avatják”. Hadikról jóval kevesebb lelkesedéssel szól, s csupán a berlini vállalkozásról ír bővebben. A harmadikról, Kray Pálról megállapítja, hogy az 1800-as hadjáratban egyedül ő maradt veretlen az osztrák hadvezérek közül, s „a lelkes fiatal francia tábornokok vezette s új harcmodot alkalmazó francia seregekkel szemben még ez a negatívum is elismerést érdemelt volna”.

Mátyás király után a legnagyobb terjedelemben Görgei hadvezéri pályájával foglalkozik Julier. 13 alfejezet tárgyalja a szabadságharc ifjú fővezérének működését, s a Mátyás-portré mellett talán az az életrajzi esszé sikerült a legjobban. Julier – ismét némi túlzással – olyan nagy hadvezérként jellemzi, „akinél különbet a magyar haditörténelem még nem mutatott fel”. A szabadságharc hadvezérei közül Klapka György és Damjanich János működését mutatja be még egy-egy fejezet. Klapkánál megállapítja, hogy jobb volt a tervezésben, mint a végrehajtásban; Komárom védelmét viszont egyenesen Hunyadi nádorfehérvári diadalához hasonlítja. Damjanich portréjában a délvidéli harcokat és a szolnoki diadalt tárgyalja részletesen, s olyan veretlen hadvezérként jellemzi, „kinek gyönyörű hadműveletei a józansággal párosult vakmerőség jellemezte”.

Julier portréinak többsége, stratégiai elemzése ma is helytálló. Noha hajlamos az aktualizálásra, a XIX–XX. századi kategóriák visszavetítésére, művét így is jó lélekkel ajánlhatjuk a hadtörténelem iránt érdeklődők figyelmébe. Apróbb-nagyobb tévedéseinek többségéért nem ő maga, hanem a rendelkezésre álló feldolgozások okolhatók. Julier ez esetben nem folytatott önálló kutatásokat, „csupán” egy, az olvasmányosság és a tudományosság követelményeinek egyaránt megfelelő munkát írt. Egy jó színvonalú ismeretterjesztő munka elékészítése pedig nem kis teljesítmény. Reménykedjünk benne, hogy Julier munkája után egyszer majd a többi, a két világháború között írott hadtörténeti munka is (újra) kiadóra talál. Hiszen Pethő Sándor és Julier Ferenc közösen írott Görgei-életrajza ugyanúgy megérett már erre, mint Breit József XXII kötetes magyar hadtörténete, vagy Tóth Zoltán és Gyalóky Jenő máig maradandó munkái.

Hermann Róbert